

ISSN 2306-6687

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ імені В.Н. Каразіна**

Серія «Теорія культури і філософія науки»

Випуск 54

Харків-2016

Збірник наукових праць присвячений актуальним проблемам сучасної філософії, філософії науки та освіти, культурології, питанням становлення інформаційного суспільства. В збірнику представлені результати роботи науковців Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харківського національного університету радіоелектроніки та інших вузів Харкова і України.

The given scientific articles are dedicated to actual problems of the modern philosophy, the philosophy of science and education, the cultural studies, forming of the informational society problems. The results of research work have been carried out in Kharkiv National University, Kharkiv National University of Radioelectronics and other institutions of Kharkiv and Ukraine.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол №7 від 27 травня 2016 р.)

Редакційна колегія:

- Цехмістро І.З. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків (головний редактор)
- Карпенко І.В. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків
- Штанько В.І. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна, Харків (редактор-укладач)
- Білик Я.М. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків
- Жеребкіна І.А. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків
- Пугач Б.Я. — д-р філос. наук, професор, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків
- Білецький І.П. — канд. філос. наук, доцент, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна, Харків
- Вандишев В.М. — д-р філос. наук, професор, Сумський національний аграрний університет, Україна, Суми
- Рижко В.А. — д-р філос. наук, професор, Центр гуманітарної освіти НАН України, Київ
- Аршинов В.І. — д-р філос. наук, професор, Інститут філософії РАН, Росія, Москва
- Павленко А.М. — д-р філос. наук, професор, Інститут філософії РАН, Росія, Москва
- Сломський В.С. — д-р філософії, професор, Вища школа фінансів та управління, Польща, Варшава
- Сретенова Н.М. — д-р філософії, професор, Болгарська академія наук, Болгарія, Софія

Адреса редакції: 61022, Харків, майдан Свободи, 6, ХНУ імені В.Н. Каразіна, кафедра теорії культури і філософії науки, т. (057) 707-55-72.
E-mail: culture_science@karazin.ua

Сайт: http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/kafedra_tkfn/tkfn_visnyk.html

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21569-11469Р від 21.08.2015.

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2016

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ І ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

І.П. Білецький. Холізм і доповняльність у контексті трансдисциплінарності.....	4
В.И. Штанько. Человек в знаково-символическом пространстве виртуальной реальности	9
Л.А. Тихонова, Т.Г. Авксентьева. Информатизационные и глобализационные факторы трансформации современного государства.....	21
Е.В. Турута, О.О. Жидкова, Н.А. Дубина. Этико-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности личности.....	28
Д. Ю. Барков. «Текущее общество» З. Баумана и развитие концепции отчуждения.....	34
И.С. Гнилицкая. К вопросу о вненарративных основаниях знания в исторической науке.....	39
В.В. Гусаченко. Полифонизм и актуализация феномена социальной целостности	47
Н.М. Дашенкова. Методологічні основи відчизняних досліджень в гендерній психології	52
М.О. Зархіна. Внесок Роберти Кевелсон у юридичну семіотику	57

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

О.А. Бакаленко. Час як психологічний феномен: сучасний стан проблеми	64
І. Л. Ковальчук, Г. І. Єрко. Погляд на людину крізь призму глобалізаційних процесів	69
Т.В. Коробкина. Философско-антропологические преимущества модели интегрального подхода концепции Кена Уилбера.....	76
Г.Ю. Омельченко. Самотність як філософсько-антропологічний феномен.....	80
В. В. Омельченко. Адаптація до університетського життя та стан здоров'я студентства.....	84
О.П. Гужва. Аполлонійське та діонісійське як константи духовного буття	91

ТЕОРІЯ І ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

А.Н. Покровский. К проблеме концептуальной разобщённости оснований социогуманитарного знания	99
Г.М. Горячкова. Гуманітарна освіта в умовах технократії.....	105
Н.Д. Пальм. Філософія про кризовий стан сучасного суспільства	112
Е.А. Коваленко. Роль цінностей у подоланні соціальних конфліктів в епоху постмодерну	117
В.Б. Жадан. Гедонизм в культурном поле общества потребления	123
Г.Г. Старикова. Концепт языка и лингвистический дискурс античной философии	128
Е.В. Германова де Диас. Основні ідеї та принципи богослов'я та громадської діяльності Й. Ратцингера	133
В.В. Лысенкова. Проблемы актуальности философизации	142
Б. А. Филоненко. Феноменологическая интерпретация «учения о цвете» И. В. Гете и ее контекст	147
Н.О. Коннова. Борг і семіотика фінансів	152
В.Г. Сила. Сучасна трансформація українського суспільства: соціально-філософська інтерпретація	160

конкретної, «осязуваної» основі. Тому не випадково і далішні побудови грецьких мислителів будуть будуватися на мовній основі, будь то діалектика буття і небуття у Платона, система категорій Аристотеля або універсальна філософська доктрина стоїків.

З другої сторони, багато рис ранніх філософських спостережень над мовою виявляються значимими для пізнішої, вже суворо наукової філологічної традиції. Так, принципи мовного «розділення і з'єднання» дають толчок для розвитку теорії лінгвістического синтаксиса, ідея двоїстості імені і мови в цілому відображається як в етимологічних спробах, які до пізньої античності виходять з можливої багатозначності слова, так і в ученні про мовний знак, який і у Аристотеля, і у стоїків і Августина оснований на представленні про його двоїсту природу (знак як відображення речі і знак в співвідношенні з іншими знаками). Таким чином, лінгвістическі спроба досократиків отримують своє продовження і в філософській, і в граматическій традиції.

ПЕРЕЧЕНЬ ССЫЛОК:

1. Гринцер Н.П. «Лінгвістическі основи: ранньогрецька філософія» Текст / Гринцер Н.П. // Мова о мові. Сб. ст. – М.: Мова російської культури, 2000. – с.45-63.
2. Кассирер Э. Техніка сучасних політических міфів / Э. Кассирер // Вестник МГУ, Філософія, 1990, №2. – с.159.
3. Античні теорії мови і стилю (антологія текстів) Текст. – СПб.: Алетейя, 1996. – 363 с.
4. Троцкий И.М. Проблеми мови в античній науці Текст / Троцкий И.П. // Античні теорії мови і стилю (антологія текстів). – СПб.: Алетейя, 1996. – С. 9-32.

УДК 27.2-678

Е.В. Германова де Діас

Харківська державна академія культури,
к. філос. н., доц. кафедри культурології та медіакомунікацій

ОСНОВНІ ІДЕЇ ТА ПРИНЦИПИ БОГОСЛОВ'Я ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й. РАТЦИНГЕРА

Одним з найвпливовіших католицьких теологів сучасності недаремно вважають Йозефа Ратцингера, який у 2005-2012 рр. Посідав папський престол. В статті розглядаються особливості богословської думки Ратцингера, його ставлення до проблем христології, деміфологізації християнства, захисту традиційних цінностей. Увага приділяється також громадській діяльності Ратцингера.

Ключові слова: теологія, традиціоналізм, христологія, деміфологізація.

Э.В. Германова де Диас

ОСНОВНЫЕ ИДЕИ И ПРИНЦИПЫ БОГОСЛОВИЯ И ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ Й. РАТЦИНГЕРА

Одним из наиболее влиятельных католических теологов современности считается Йозеф Ратцингер, который в 2005-2012 гг. был римским папой. В статье рассматриваются особенности богословской мысли Ратцингера, его отношение к проблемам христологии, демифологизации христианства, защите традиционных ценностей. Внимание уделяется также общественной деятельности Ратцингера.

Ключевые слова: теология, традиционализм, христология, демифологизация.

E.V. Germanova de Diaz

THE BASIC IDEAS AND PRINCIPLES OF THEOLOGY AND SOCIAL ACTIVITIES BY JOSEPH RATZINGER

One of the most influential Catholic theologians of modern times is Josef Ratzinger, who in 2005-2012 was the Pope. The article discusses the features of Ratzinger's theological thought, his attitude to the problems of Christology, demythologized Christianity, the protection of traditional values. Attention is also paid to social activities Ratzinger.

Key words: theology, traditionalism, Christology, demythologization.

В сучасному християнському богослов'ї праці Й. Ратцингера (Бенедикта XI) посідають помітне місце. З упевненістю можна сказати, що Й. Ратцингер належить до найбільш видатних теологів XX ст. Коло проблем, яких торкається Й. Ратцингер, надзвичайно широке – від питань літургики до філософського осмислення глобальних проблем людства. Праці Й. Ратцингера широко відомі не лише в католицькому середовищі, але й у широких інтелектуальних колах, а деякі з них стали навіть своєрідними бестселерами.

Йозеф Алоїс Ратцингер народився у баварському місті Марктль у квітні 1927 р. в сім'ї комісара жандармерії Йозефа Ратцингера і його дружини Марії. В низці своїх публічних виступів, вже в сані Папи Римського, Й. Ратцингер з теплотою згадував своїх батьків і своє дитинство, що припало на важкі в економічному відношенні 1930-ті рр. Початковий рівень віри і церковного життя отримав, звісно, в родині. В роки Другої світової війни був членом гітлерюгенду (1941 р.) і солдатом зенітного батальйону. В 1944 вступив на службу до Австрійського легіону в підрозділ допоміжного персоналу протиповітряної оборони в Мюнхені. Під загрозою наближення американських військ 1945 р. дезертирував, повернувся додому, але згодом був заарештований. У таборі для військовополонених провів декілька місяців.

В 1946–1951 рр. отримував вищу філософську освіту в Мюнхенському університеті. 29 червня 1951 р. прийняв сан священника, його рукопокладення в соборі Фрайзинга здійснив архієпископ Мюнхена і Фрайзинга кардинал Міхаель фон Фаульхабер.

В 1953 р. Й. Ратцингер захистив дисертацію зі спадщини блаженного Августина та увійшов до числа кращих теологів Німеччини. З 1959 р. був викладачем кафедри теології Боннського університету, а з 1966 р. – головним експертом в галузі догматичної теології в університеті Тюбінгена. В цей час він спробував виступити як головний ідеологічний опонент ліворадикалів у розпалі студентських хвилювань, що охопили в 1960-ті рр. всю Європу. Взяв активну участь в роботі 11 Ватиканського собору (1962–1965 рр.) в якості радника-теолога при кардиналі Йозефі Фрінгусі, маючи на цей час репутацію одного з найпрогресивніших теологів, лекції якого проходили в переповнених залах. В 1970 р. підписав меморандум дев'яти німецьких теологів з вимогою реформ католицької церкви, в котрому, зокрема, містилася пропозиція про скасування обітниці безшлюбності для священників. Згодом Й. Ратцингер змінив свої погляди стосовно цього і вже в 1977 р. писав, що, якщо celibat не буде обов'язковим для всіх священників, а залежатиме від їх особистого вибору, він втратить свою теологічну сутність; його значимість щезне і він розглядатиметься як звичайна дивакуватість. Таким чином, Й. Ратцингер вбачає у celibatі не просто данину традиції, а теологічний смисл. Вже в якості Папи Римського Й. Ратцингер всіляко захищає цей інститут, богословські обґрунтовуючи його необхідність.

В 1972 р. на противагу антиклерикальним виданням заснував теологічний журнал «Communio», що існує й досі.

24 березня 1977 р. став архієпископом Мюнхена і Фрайзинга, а 27 червня того ж

року отримав від Папи Павла VI титул кардинала. 25 листопада 1981 р. очолив найважливішу римську інституцію – Конгрегацію доктрини віри (вона ж – Свята Інквізиція, що була перейменована в 1908 р. Папою Пієм X). На цій посаді весь свій богословський талант Й. Ратцингер спрямував на відстоювання істин традиційної католицької віри перед обличчям сучасного секулярного світу і внутрішньоцерковного модернізаторства. 30 листопада 2002 р. стає деканом Колегії кардиналів. Кардинал Й. Ратцингер став першим деканом Колегії кардиналів з 1555 р., що був вибраний Папою Римським.

Бенедикт XVI став найстаршим (за віком на момент вибрання) Римським Папою з часів Папи Климента XII (вибраний у 1730 р.) і першим папою німецького походження за майже тисячу років.

Він вільно володіє італійською, англійською, іспанською мовами та латиною, читає тексти, написані давньогрецькою мовою та івритом. Умовно богословську творчість Й. Ратцингера (Бенедикта XVI) можна поділити на три періоди:

1) 50–60-ті рр. – часи формування богословського методу Й. Ратцингера, часи пошуку способів захисту віри у секуляризованому світі;

2) 70–90-ті рр. – період служіння на найважливіших церковних посадах, обґрунтування своєї традиціоналістської позиції на протигагу церковному модернізму і постмодернізму;

3) період після вибрання Римським Папою – апологетика традиційних цінностей «в епоху змін», захист християнства перед обличчям нехристиянських релігій, підкреслення виключності християнства; останнє – доволі мужній акт у суспільстві, де всі релігії проголошуються рівнозначними.

Думки щодо завдань богослов'я у сучасному світі уже в пору своєї життєвої і ідейної зрілості Ратцингер висловив в праці під назвою «Путь та завдання богослов'я» [4]. Він наголошує, що ця проблема є дискусійною в Церкві, але через богослов'я, підкреслює Ратцингер, пропагується ідея служіння істині і єдність Церкви.

Найбільш значним твором Й. Ратцингера у 50 – 60-ті рр. є знамените «Введення до християнства», що стало своєрідним бестселером християнської літератури. Книга «Введення до християнства» була вперше видана більше сорока років тому, в 1968 р. Її основою стали лекції, що Й. Ратцингер читав влітку 1967 р. у Тюбінгенському університеті в Німеччині, в ті часи, коли ще був простим священиком. Книга починається як огляд апостольського Символу віри, найдавнішого Credo, що в короткій формі містить перелік основних істин християнської віри. Розділ перший присвячено проблемі віри в Бога загалом і віри в сучасному світі. В цілому робота Й. Ратцингера присвячена не стільки практикуючим християнам, скільки людям невіруючим, для котрих християнські істини – це рештки минулого. Автор показує, що до проблеми «віра – сумнів» сучасний світ не вніс нічого принципово нового. В усі століття віру супроводжував сумнів і навпаки. В сучасності в цій дихотомії превалює сумнів, але він же, якщо так можна висловитися, сумнівається сам в собі, що висловлюється через таке: «А, можливо, Бог все ж таки існує?» Іншими словами, якщо раніше сумнів нашіптував вірі, що, можливо, Бога немає, то тепер віра звертається до сумніву (невіри) з пропозицією: довести матеріально існування Бога та його Царства не можна, але, можливо, все це існує... Ця думка червоною ниткою проходить крізь всю дану працю Й. Ратцингера, і, вірогідно, є в ній головною. Окрім цього, Й. Ратцингер роз'яснює сучасній людині основні положення Символу віри, їх походження, внутрішньоцерковну боротьбу за їх прийняття, богословський смисл. Пояснює сучасникам зрозумілою їм мовою, проводить своєрідне «виправлення імен», виявляючи істинний сенс звичних богословських положень. Таким чином досягається головна мета книги – апологія християнства. Цій меті служить, в першу чергу, обґрунтування старої істини про те, що біблейський Бог принципово відрізняється від богів язичницьких релігій, богів культів.

Це особлива важливо для сучасної людини, що знається на міфології і котра біблейську оповідь сприймає як міф, такий же, як і всі інші: грецькі, римські, єгипетські і т. п. Й. Ратцингер у раціональному, сенсі вказує на тотожність біблейського Бога і бога філософів (Абсолюту, абсолютного мислення). Цим, на його думку, знімається одвічна дихотомія Бога Авраама, Ісаака, Іакова з богом філософів. Окрім цього, Й. Ратцингер вважає обмеженість людського розуміння Бога як чистого і загального розуму, що лежить в основі Всесвіту. Він відмічає також з'єднання в понятті Бога мислення і вищої любові. Іншими словами: Бог = мислення (загальний розум) + любов. При цьому мислення і любов – не просто складання двох рівнозначних величин, а їх тотожність. «Філософський Бог є чисте мислення; в Його основі – уявлення, ніби мислення і виключно мислення є божественним. Бог віри, будучи мисленням, є любов. В основі цього твердження полягає впевненість: любов є божественною. Логос всесвіту, творча першодумка водночас і є любов, більш того це мислення творче, оскільки воно як мислення є любов і як любов – мислення» [1; Гл. 3, п. 2].

Автор також постає перед питанням: що ж означають з вуст сучасної людини слова про його віру в Бога? Перш за все, вважає він, вимовляння слів про віру – це прийняття рішення людиною про те, що для нього має цінність в цьому світі. Індивідуально віруюча людина повторює в своєму виборі і в християнському житті всі ті ступені зародження і розвитку християнства. Християнин загалом і сучасний християнин, як і на початку християнства, приймаючи рішення, має обрати між Молохом і Ваалом (обожненням природи, матерії і влади) та Логосом (істиною). Тоді «в усі часи християнське сповідання «Вірую в Бога» означає процес розрізнення, прийняття, очищення і преображення» [1; Гл. 4]. Лише таким чином, за думкою Й. Ратцингера, християнське сповідання єдиного Бога може зберігатися в цілому протягом усіх часів. Однак сьогодні цей процес містить в собі низку своїх напрямів. По-перше, це примат логосу (мислення) на противагу голій матерії. Слова сучасної людини «я вірую, що Бог є» включають в себе поняття про те, що «логос є початкова і охоплююча все буття міць». Віра означає прийняття такого рішення, що стверджує, що все буття в своїй основі має розум, думку, а отже – осмислене, розумне. Буття, реальність мають сенс, виникають з розумного початку, сенсу – ще одне важливе твердження книги Й. Ратцингера, він ще раз вказує на це сучаснику на противагу постмодерним установкам на випадковість та абсурдність буття.

З ідеї розумного буття витікає ідея Творця, бо «розумні структури, котрі має буття, ... є вираження попередньої творчої думки, завдяки котрій вони існують» [1; Гл. 4]. Думка про розумність Космосу породжує ідею Бога-математика. Як же тоді помислити Бога-творця, особистість? Тут Й. Ратцингер вказує на прекрасне, що являється споглядаючому духу і котре є суб'єктивним у об'єктивному світі. Окрім того, твердження про особистісний початок, що створив світ, на думку Й. Ратцингера, є твердженням примату особливого (що виражається в особистому) над загальним. Таким чином, суть християнства полягає не лише в ідеалізмі (приматі логосу на противагу голій матерії), але й у приматі особливого, що приводить до ідеї Трійці, та приматі свободи. «Світ є терен вільних діянь, і разом з ними до нього входить ризик зла» [1; Гл. 9]. Завдяки свободі як необхідній структурі світу, в світі припускається зло, воно присутнє як тло, на якому діяння любові виглядають більш рельєфно.

Значну частину своєї праці Й. Ратцингер присвячує догмату Трійці. Він не намагається заново обґрунтовувати даний догмат. Він просто у відомому вже обґрунтуванні робить такі акценти, які сучасному християнину допомагають осягти справедливість цього догмату. Це акцент на понятті особистості і понятті любові. Поняття особистості вище і складніше за поняття індивідуума, воно приводить до розуміння осіб, через котрих існує божество.

А стосунки любові, що царюють всередині Трійці – це той прообраз стосунків, що повинні бути наявними і в людській спільноті. Проблема Трійці – важка богословська проблема в християнстві. Над обґрунтуванням троїчності божества працювали кращі уми IV століття. Тоді ж народжувалися ідеї, від яких Церква рішуче відмовилася. Ідеї логічно вірні та такі, що раціоналізували християнство, легкі для розуміння. Ці ідеї Й. Ратцингер називає субординатизмом і монархіанством. Перший – історичне аріанство, друге – модалізм. Відповідно до субординатизму (аріанству), Бог є єдиним Богом, Христос же не Бог, а лише істота, особливо близька до Нього. Раціонально? Так. Просто? Безсумнівно. Але, як вказує Й. Ратцингер, людина відділяється від Бога, шляхи до нього ускладнюються.

«Бог стає при цьому конституційним монархом; віра має справу не з ним, а з його міністрами. Хто цього не хоче, хто дійсно вірує в Божу владу, в те, що «найбільше» наявне в малому, повинен буде триматися того, що Бог є людина, що буття Бога і буття людини пронизує одне одного, і віруючи так у Христа, він засвоїть початки тринітарного вчення» [1; Гл. 5]. Іншими словами, якщо Бог всемогутній, то чому він не може стати людиною? Монархіанство (модалізм) вирішує проблему так: Бог єдиний, але він являється світові в різні періоди по-різному. На початку – як Творець і Отець, далі як Син і Спокутувач і, нарешті, як Дух Святий. Всі ці три обличчя Бога вважаються лише ролями, котрі він грає для людини, але всередині себе Бог залишається самим собою. Модалізм був засуджений Церквою, але ніколи повністю не вичерпав себе філософськи. Так, говорить Й. Ратцингер, гегеліанство і шеллінгіанство, а тоді марксизм використовують цю методологію в своїх вченнях про розвиток історії і людства. Як це відбувається? В тоталітарній доктрині модалізму виражається історичний бік Бога, тобто те, яким Бог являється в історії. А якщо Бог являється в історії по-різному, то Логос (сене буття) розкривається лише поступово, як би саморозвивається. Це значить, як підкреслює Й. Ратцингер, що саме історія стає творцем смислу, а не навпаки. «Карл Маркс всього лише розвинув з усією категоричністю саме цю думку: якщо сене не передує людині, то він віднаходиться в майбутньому, яке сама людина має втілити в боротьбі» [1; Гл. 5]. Для віри, вважає Й. Ратцингер, це має негативне значення, оскільки історія позбавляється божого промислу, всілякої таємниці, конструюється в своїй суворій логіці, заволодіває логікою самого Логосу в такий спосіб. Це, зрештою, приводить до нової історичної міфології, до міфу про Бога, котрий породжує себе в історії, що докорінно суперечить християнським уявленням про Бога. В цілому, Й. Ратцингер визнає, що вчення про Трійцю може бути виключно заперечною теологією. Церковну формулу вчення про Трійцю можна обґрунтувати, доводячи безвихідність всіх інших шляхів. Це означає, що в тринітарному розумінні божества наявна певна таємниця, і будь-яке уявлення, що базується тільки на раціональних началах, приречено на невдачу. Зауважимо, що у своїх численних виступах вже в якості Папи Римського Й. Ратцингер виступає проти тотальної раціоналізації богослов'я, наполягаючи на тому, що основні християнські істини мають таємничий сене.

В богословствуванні Й. Ратцингера найважливіше місце посідає христологія. Останнім часом Й. Ратцингер займався виданням великої праці під назвою «Ісус із Назарету». Книга присвячена роздумам про дитинство Ісуса, найменш відомому період його життя, та базовим моментам його суспільної діяльності. Книга видана тиражем в 1 млн. примірників, з'явилася на ринках більш ніж 50 країн світу. Можна стверджувати, що праця Й. Ратцингера стала своєрідним бестселером християнської літератури. На думку ватиканських оглядачів, Папа значну частину свого часу присвячував створенню цієї книги, вбачаючи в ній підсумковий етап своєї богословської діяльності, християнського проповідництва.

В роботі «Ісус з Назарету» Бенедикт намагається показати власне євангельській образ Ісуса, вільний від більш пізніх тлумачень, зокрема й теологічних [3].

У новій книзі про Христа (в останньому її томі) Бенедикт XVI стверджує, зокрема, про те, що весь християнський календар побудований на прорахунку. На думку Папи, Ісус народився на кілька років раніше, ніж прийнято вважати. «Помилка», на думку понтифіка, була зроблена ще у VI ст. н.е. основоположником літочислення від Різдва Христового римським абатом Діонісієм Малім. Він припустився помилки в своїх розрахунках на кілька років. В цілому твердження про те, що християнський календар побудований на невірній вихідній даті, не нове. Численні історики вважають, що Ісус народився між 7-м і 2-м роками до н.е. Однак, вражає той факт, що сумніви з приводу одного з наріжних каменів християнської традиції були висунуті лідером найкрупнішої християнської Церкви.

«Звідки ти?» В преторії Єрусалиму правитель Понтій Пілат, римський суддяраціоналіст, що виразив свій скептицизм («Що є істина?»), ставить обвинуваченому своє питання. Бенедикт XVI починає розповідати про дитинство Ісуса з цього моменту, роблячи Пілата образом сучасної невіри. «До написання цієї праці мене підштовхнула надзвичайна ситуація в питаннях віри», – так заявив він після виходу першої книги в 2007 р. Фігура Христа, що вималювалася в результаті історико-критичних досліджень, які потрібні самі по собі, ставала все більш розпливчастою. В 2011 р. у другій книзі автор визнав необхідним відділити «Історичного Христа» від «Христа віри». Тепер його робота завершена, це результат його дев'ятирічної праці і сенс всього його життя, згідно до слів псалма 27: «Я прагну до твого обличчя. Ти від мене не приховай обличчя Своє». Третя частина містить розповіді про дитинство Ісуса.

Але те, що повинно було стати за задумом автора невеличким вступом до двох попередніх томів, стало чимось більш значним. Пошук «реального Ісуса» приводить до найбільш таємничого періоду життя Христа, про який говориться тільки в чотирьох главах і 180 строфах Євангелій від Матвія і Луки. В аналізі цих текстів Бенедикт XVI бачить сенс своєї праці, тому що розповіді про дитинство, на його думку, не є «створеними пізніше міфами і короткими легендами», не можна їх віднести і до давньої єврейської літератури типу «Мідраш агада». Папа пише: «Тут викладається історія, що пояснює Писання, яке стає зрозумілим тільки зараз – через призму сучасних подій».

«Я вірю Євангеліям», – пише Папа в першому томі. Сьогодні він аргументує цю віру питанням: «Які джерела?» Відповідь для сучасної людини на перший погляд дивовижна. Основним джерелом інформації є сама Марія, оскільки Лука не раз натякає, що мати Ісуса розповідала йому про події. Зокрема, в Євангелії сказано, що «сама матір ховала усе це в серці своєму». Бенедикт XVI пише: «Тільки вона могла розповісти про Благовіщення, тому що ніхто з людей не був присутній при цій події». Звичайно, сучасні дослідники можуть визнати наївною таку аргументацію, але усе ж логіка тут є. Й. Ратцингер заперечує своїм опонентам: «Чому ж не могла існувати традиція передачі цієї історії в найбільш тісному колі?... З якого дива Луці знадобилося її вигадувати?» Така традиція супроводжувала Марію аж до її смерті. Матвій теж «розповідає нам істинну історію», яка була «осмислена та інтерпретована теологічно». Євангельські розповіді, на думку Ратцингера, пов'язані з «сімейною традицією». Папа говорить богослову К. Бергеру, що «до самої появи доказів протилежного треба вважати, що до намірів євангелістів не входив обман читачів, вони свідчили про історичні факти». Він заявляє: «Заперечення історичності цієї розповіді з чистої підозри виходить за рамки компетентності істориків». Ці роздуми повторюються в книзі. У факті побиття немовлят Й. Ратцингер теж не бачить нічого неймовірного. «Сказано, що Ісус народився в Назареті, а Віфлеєм – місто Давида – було місцем теологів, але я не розумію, у чому тут протиріччя. Те ж саме стосується народження в печері і місцевих традицій (в цих місцях завжди використовували печери під хліви)». І побиття немовлят,

і слово «первонароджений», що стосуються Христа, на думку Й. Ратцингера, мають теологічний сенс. Називання Христа «первонародженим», як гадає Й. Ратцингер, не натякає на існування у Святому Сімействі інших дітей. Що ж стосується вола і віслюка, то у Євангелії тварини не згадуються, але «роздуми, натхненні вірою», пов'язали Різдво з пророцтвом Ісаї, і «при відтворенні сцени Різдва Христового не можна відмовитися від розміщення фігур віслюка і вола у вертепі».

Більш делікатним є питання про непорочне народження Христа. Сучасний християнський світ ставить питання: «Це реальна історична подія чи легенда? Чи правда те, що ми заявляємо Символом віри?» Відповідь Ратцингера безапеляційна – так. У бесіді з видатним протестантським теологом К. Бартом Папа говорив: «Двічі Бог вмішувався у матеріальний світ: при народженні Немовляти у Богородиці і при воскресінні з могили». Це скандалізує сучасний дух. Бог повинен діяти в духовній сфері, але не у матеріальній, де йому не місце. Але це наріжний камінь віри: «Якщо Бог не всесильний у матеріальному світі, то це не Бог». Що ж, цілком логічно.

Кінець кінцем, Ісус – не міфічний персонаж. «Відомі дата його народження і географічне місце появи його на світ. Унікальне стикається з конкретним». Євангелічний текст, на думку Й. Ратцингера, сьогодні потрібно читати в такому ключі: «Це мене стосується?». Це стосується крику матерів, що втратили дітей і звертаються до Бога. Це стосується політики. «Царство моє – не від світу цього», – говорить Христос. Й. Ратцингер з цього приводу розмірковує: «Інколи в ході історії ті, що мають владу, посилаються на Христа, і це дуже небезпечно. Вони хочуть пов'язати свою владу з владою Христа, тим самим викривляючи його царство і загрожуючи йому». Й. Ратцингер торкається також відносин із наукою на сторінках, присвячених приходу волхвів. Папа розмірковує про «кінець астрології» і проникнення розуму в усі сфери природи. Він не ухиляється також від обговорення того, чи дійсно існувала зірка Різдва. Він говорить про положення на небесній сфері Юпітера, Сатурна і Марса на рубежі 6 і 7 рр. до н.е., правдоподібній даті Різдва Христового. Як відомо, при розрахунку моменту настання християнської ери була допущена помилка. Китайські таблиці згадують про «яскраву зорю» в 4 році до н.е.

Якщо «Ісус із Назарету» – остання, підсумкова праця Папи, присвячена христологічній проблематиці, то глави «Введення до християнства», що розкривають різні підходи до образу Ісуса, є кульмінацією його христологічних розробок. В ХХ ст., починаючи з праці А. Гарнака «Сутність християнства» до робіт Р. Бульмана, перед християнським світом постала задача відділити в християнстві міфологічні елементи від історичних. Іншими словами, вяснити: це дійсно могло бути в історії, а це – міф, вигадка. Тоді стали відділяти реального, історичного Ісуса від Христа (Месії, Помазаника), яким його називає християнська традиція. Й. Ратцингер вказує, що дилема сучасної теології полягає у виборі – Ісус чи Христос. Тут, вважає теолог, підхід в корені невірний. Ісуса не можна відділяти від Христа, оскільки Ісус в Новому Заповіті ніколи не відділяється від свого служіння – він, його діяння, його вчення тотожні. Крім того, сучасні деміфологізатори не можуть встановити повністю історичну картинку, християнство сприймає деміфологізацію ще з часів свого попередника – іудаїзму. Тобто на фоні давньоісторичних культур іудаїзм був деміфологізованою релігією, зокрема, в фігурі царя єврейського народу.

В апостольському «Credo» сформульований догмат «...вірую в Христа Ісуса». Й. Ратцингер підкреслює, що тут слово Христос, яке спочатку було не ім'ям, а званням («Месія»), стає на перше місце, так само, як і говорив апостол Павло в своїх посланнях. Община римських першохристиян, яка і сформулювала цей Символ, розуміла слово «Христос» в його змістовому значенні «Месія», «Помазаник». Ця характеристика в сповіданні Ісуса стояла на першому місці. Сучасна ж теологія, вказує Й. Ратцингер, спочатку зробила рух від Христа до Ісуса, потім знову повернула від Ісуса до Христа

(надто бідною на доступні факти виявилася фігура Ісуса), а потім знову зробила ухил в сторону Ісуса, і, додамо, ці рухи теології підхопила поп-культура, довігадуючи деякі факти з життя Ісуса за допомогою явних підробок.

В цілому однією з найважливіших думок Ратцингера в області христології, викладеною у «Введенні до християнства», є думка про те, що в Ісусі Христі «здійснений черговий стрибок еволюції», у ньому «здійснився прорив за рамки обмеженого способу нашого людського існування». В Ісусі, вважає Й. Ратцингер, людство «стало самим собою», і, таким чином, досягло Бога, обожилося. В Христі є початок руху розрізненого людства до своєї повноти. Ці думки Й. Ратцингер виводить із богослов'я ап. Павла і ап. Іоанна, де вони явно прослідковуються. А в контексті еволюційних ідей майбутній Папа заявляє про правоту христології Т. де Шардена. Через всю христологію Й. Ратцингера, таким чином, проходить ідея про те, що справжнє, істинне буття людини є буття для інших, і така модель поведінки вже здійснилась в історії – в постаті Ісуса із Назарета, що дає людству надію на можливість справжнього життя, тобто обоження.

Одна із головних криз, які переживає сучасна людина, як відомо, є криза віри. Книги Й. Ратцингера присвячені розвінчуванню деміфологізації у зв'язку з тим, що деміфологізація і є проявом цієї кризи. Вірити розумно – головний принцип богослов'я Й. Ратцингера, який він висловив, зокрема, у своїх «Бесідах про віру». Він ще раз підкреслює ту ж саму думку, що наявна в інших його роботах, у тому числі і у «Вступі до християнства» – віра виражається в даруванні себе самого іншим, в братерських почуттях, що приносять солідарність і здатність любити, перемагаючи печальну самотність. Тому знання про бога, отримане через віру, не тільки інтелектуальне, але і життєве. Це знання про Бога-любов. А любов до Бога дозволяє пізнавати реальність цілком, у всій її повноті. Пізнання бога включає інтелектуальний і моральний досвід, допомагає перемогти людський егоїзм. Щоб досягти повноти існування, вважає Й. Ратцингер, людському розуму необхідно знову повернутися до пізнання Бога.

Криза віри і людський егоїзм породжують таке глобальне і неоднозначне явище як капіталізм. Для Й. Ратцингера капіталізм – це, перш за все, егоїзм. Так, уже в сані Папи, Бенедикт XVI у одному з своїх новорічних звернень до віруючих критикував «нерегульований капіталізм», через який посилюється напруження у всьому світі. Понтифік нарікав, що в світі з'являються все нові «точки напруги і конфліктів, викликані зростаючим розривом між багатими і бідними», а також зберігається загроза тероризму. Папа постійно дякував миротворцям усіх країн за їх зусилля і заявляв, що у людства є «природжена здатність до миру», яка, нажаль, затьмарена все тим же егоїзмом.

Осмислюючи сучасний світ, його складності та цінності, Й. Ратцингер не оминув і таке важливе явище сучасної цивілізації як спорт. Так, понад 30 років тому, 2 червня 1978 р., Й. Ратцингер, що був тоді єпископом Мюнхена і Фрайзинга, виголосив у ефірі радіостанції «Zum Sonntag» роздум, приводом до якого слугував 11-й чемпіонат світу з футболу, що розпочався тоді в Аргентині. В 1985 р. цей виступ був опублікований у збірнику есеїв Й. Ратцингера з дещо зміненим початком.

На думку богослова, девізом сучасного світу, як це було і у Давньому Римі, є лозунг «Хліба і видовищ», що означає пошук райського життя, ситого і наповненого ледарством, що не потребує жодних зусиль. Але сучасний спорт, як гадає Й. Ратцингер, це позитивне явище. Спорт – це підготовка до життя, він символізує саме життя. Позитив спорту, за Й. Ратцингером, такий: по-перше, людина завдяки тренуванням отримує контроль над собою; по-друге, футбол вчить людину дисципліні і колективізму, чесній боротьбі, а отже, свободі.

З 1986 по 1992 рік Бенедикт XVI керував комісією, що працювала над текстом нового Катехізису Католицької церкви.

Бенедикт XVI вважається консервативним понтифіком. Він здавна виступає проти комуністичної ідеології, гомосексуалізму, контрацепції та абортів. Також він виступав проти лібералізації церковних порядків, осуджуючи рукопокладення в священники жінок, гомосексуалістів і одружених чоловіків. Він виступає проти генетичних експериментів: на його думку, вчені-генетики «брали на себе роль Бога». У 2006 р. Бенедикт XVI звільнив главу обсерваторії Ватикану, священника-езуїта Д. Койна за те, що він заперечував креаціонізм і підтримував необхідність визнання Католицькою Церквою теорії еволюції. У 2007 р. Бенедикт XVI видав спеціальну енцикліку, в якій піддав осуду атеїзм і діяльність К. Маркса і В. Леніна.

Вже в сані кардинала, Бенедикт XVI негативно висловлювався про масову культуру, зокрема, про рок-музиканта Б. Ділана та серію книг про Гаррі Поттера письменниці Д. Роулінг.

Під час візиту до Німеччини у вересні 2006 р. Бенедикт XVI у одній з лекцій процитував візантійського імператора Мануїла Палеолога, який заявив, що пророк Мухамед приніс у світ лише зло і антилюдяність. Ці слова викликали невдоволення і масові акції протесту серед мусульман, попри вибачення з боку понтифіка.

Бенедикт XVI відрізняється, зрештою, як і його попередник, значним інтересом до зв'язків з громадськістю. Так, у 2012 р. більше двох мільйонів людей взяло участь в громадських зустрічах з Бенедиктом XVI. З початку понтифікату з ним зустрілося понад 20 млн. людей.

Зречення Бенедикта XVI не є повним відходом від справ. Фактично, акт зречення є новою формою участі папи у громадському житті, як людини, яка може давати поради новому папі. Однак, у католицьких колах поширене так зване пророцтво про пап Св. Малахії (1094–1148), згідно якого Бенедикт XVI був передостаннім папою. Останнього ж папу Малахія називає «Петром Римлянином». Після його правління буде Суд, стверджує пророцтво. Проте, ряд дослідників вважає пророцтво про пап підрубкою XVI століття, яка не має теологічної цінності.

Після свого зречення Бенедикт XVI веде закритий спосіб життя, уникає спілкування з засобами масової інформації, проте спілкується з нинішнім папою Франциском.

Політика Франциска по реформуванню Католицької Церкви не завжди викликає схвалення Бенедикта XVI. Після зречення Бенедикт багато молиться і саме в молитві вбачає шлях до вирішення людських проблем. Молитву він вважає своєю місією у сучасному світі.

Треба зазначити, що Бенедикта XVI дуже цінують в православному середовищі за його прихильність до традиційних цінностей та захист традиційного християнського віровчення від впливів модернізму і релятивізму.

В цілому, теологічна праця та громадська діяльність Й. Ратцингера стали яскравою сторінкою у житті сучасної Католицької Церкви й християнства загалом.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Введение в христианство [Электронный ресурс] / Йозеф Ратцингер. – Режим доступа <http://litbook.net/book/27747/vvedenie-v-hristianstvo>. – 30.04.2016
2. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Вера. Истина. Толерантность / Йозеф Ратцингер. – М.: ББИ, 2007. – 400 с.
3. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Иисус из Назарета / Йозеф Ратцингер. – М.: Азбука-классика, 2009. – 416 с.
4. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Сущность и задачи богословия. Попытки определения / Йозеф Ратцингер. – М.: ББИ, 2007. – 160 с.
5. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени / Йозеф Ратцингер. – М.: ББИ, 2007. – 176 с.